

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΕ'.

Συνδρομή ἰτηνεία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχοῦσι ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου, ἐκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἰτηνείαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδοῦ Σταδίου 32.

10 Ἰανουαρίου 1888

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΑΠΠΕΙΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

Τὰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας εἶδον κατ' αὐτὰς εὐαγγελιζομένας τὴν κατὰ τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον τέλεσιν τῆς βιομηχανικῆς τῶν Ὀλυμπίων ἐκθέσεως. Εἰς τὰς ζωηρῶς ἐπευφημούσας φωνὰς καθῆκον αἰσθάνομαι νὰ προσθέσω καὶ ἄλλην μίαν, οὐχὶ μὲν ἐπίσης ζωηράν αὐτήν, διότι εἶναι φωνὴ πρὸ πολλοῦ τεθνεώτος, ἀλλὰ πασῶν ἰσχυροτάτην καὶ μᾶλλον δικαιουμένην ν' ἀκουσθῇ, τὴν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα.

Πολλοὶ ὁμῶς ἴσως ἀγνοοῦσι τί ἐννοῶ διίσχυριζόμενος ὅτι ἔχω τὸ καθῆκον τοῦτο, καὶ ἐρωτῶσι μᾶλλον ἂν ἔχω τὸ τοιοῦτον δικαίωμα. Διὰ τούτους ἀναγκάζομαι νὰ ἐπαναλάβω ἐν βραχεῖ ὅ,τι καὶ ἄλλοτε ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ἔγραψα.

Ἡμῖν λοιπὸν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὅτε ὁ Βασιλεὺς Ὅθων μοὶ ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν ἀνθρώπου τῶς ἀγνώστου, τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, προτείνοντος ἐπὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ ν' ἀνανεώσῃ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, περὶ ὧν εἶχεν ἀναγνώσει εἰς τινὰς ἐφημερίδας, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐπαφῆκεν εἰς ἐμὲ νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ γενναίου πατριώτου καὶ νὰ πράξω ὅπως ἐγκρίνω.

Μία ἐπιστολὴ μοῦ ἤρκεσεν ὅπως τὸν πείσῃ ὅτι ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι οἱ εἰς τὸν νῦν πολιτισμὸν μάλιστα ἀντιστοιχοῦντες ἀγῶνες εἰσὶν οὐχὶ οἱ τῆς πυγμῆς ἢ τῆς πάλης, ἀλλ' οἱ διανοητικοί, οἱ τῆς βιομηχανικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, καὶ διὰ τῆς πρώτης τοῦ ἀπαντήσεως παρεδέχετο ἐνθουσιωδῶς τὸ σχέδιόν μου ὁποῖον τῷ τὸ ἐξέθηκα. Ἀμφιβολίαν λοιπὸν δὲν ἐπίδεται ὅτι ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἐπικροτεῖ βλέπων τέλος περατούμενον τὸ πατριωτικὸν ἔργον, ὃ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν ἀπεράσισε καὶ ἐπρόειπε, καὶ ὃ, μετὰ τινὰς ἀποπειράς κατ' ἀρχάς, διεκόπη μετὰ ταῦτα παραδόξως ἐπὶ μακρὰ ἔτη.

Ἄλλ' ἅμα λαβὼν τὴν συγκατάθεσίν του, δι' ἧς εἰς ἐμὲ τὸ πᾶν ἔργον ἀπολύτως ἀνέθετεν, ἐνόμισα ἀσυγχώρητον ν' ἀφήσω καὶ στιγμὰς μόνον ἐπὶ ματαίῳ νὰ παρέλθωσιν ἐπὶ τοσοῦτῳ ἐθνωφελοῦς ἔργου, μέλλοντος νὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν ὑλικὴν πρόοδον καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος· τῷ ἔγραψα ἐπομένως διὰ

τοῦ πρώτου ταχυδρομείου, ὅτι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ γενναίου τοῦ ἐπιχειρήματος ἀντίκειται μεγάλη δυσκολία, ἡ ἀνάγκη οἰκοδομήματος διὰ τὰς ἐκθέσεις. Ἀλλὰ διὰ τοῦ πρώτου ἐπίσης ἐπομένου ταχυδρομείου εἶχον τὴν ἀπόκρισίν του λέγουσαν ὅτι ἀναγνωρίζει πληρέστατα τὴν ἀνάγκην περὶ ἧς τῷ ἔγραφον, καὶ μὲ παρεκάλει νὰ φροντίσω περὶ αὐτῆς.

Τότε ἀμέσως μετεκαλεσάμην παρ' ἐμοὶ τὸν Γάλλον ἀρχιτέκτονα Κ. Boulanger, τῷ ἐξέθηκα τὰς περὶ τῆς οἰκοδομῆς ἰδέας μου, ἃς οὗτος παρεδέχθη πληρέστατα καὶ τῷ ἐζήτησα τὸ σχέδιον αὐτῆς καὶ τὸν προϋπολογισμόν. Μεθ' ἡμέρας δέ τινὰς μοὶ ἔφερεν ἀμφοτέρω καὶ ἔσπευσα μὲν νὰ τὰ πέμψω εἰς τὸν Κον Ζάππαν, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέκρυψα τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὴν λύπην μου, διότι παρὰ πᾶσάν μου προσδοκίαν εἶδον ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς ἀνέβη εἰς τὴν κατ' ἐμὲ μεγίστην ποσότητα τῶν 1,200,000 δραχμῶν, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἑκατομῦριον διὰ τὴν οἰκοδομήν, αἱ δὲ διακόσιαι χιλιάδες διὰ τὴν πίστρωσιν τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου διὰ λιθίνων βαθμίδων, οἷον εἶχε πράξει ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἵνα ἐκεῖ τελωνταὶ καὶ οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, οἵτινες, καθ' ὃ εἶχον δώσει σχέδιον εἰς τὸν Κον Ζάππαν, ἐμελλον νὰ συνοδεύωσι τὴν ἐκθεσιν.

Ἡ ταχύτατα ἐλθοῦσα ἀπάντησις τοῦ φιλοπάτριδος δωρητοῦ ὑπερέβη πάσας τὰς προσδοκίας μου. Μοὶ ἔγραψεν ὅτι παραδέχεται ἐντελῶς τὸ σχέδιον ὡς τῷ ὑπεβλήθη, καὶ δέχεται καὶ ἐγκρίνει τὸν προϋπολογισμόν, ἐν μόνον ἀπαίτων, νὰ γίνῃ τὸ οἰκοδόμημα ἀπλοῦν, μόνον εἰς τὰς ἀνάγκας ἀνταποκρινόμενον, καὶ ἀνεματαίων κοσμημάτων. Ὅταν τούτων τὴν φροντίδα ἀνέθετεν εἰς ἐμὲ, φυσικῶς τῷ λόγῳ αἰσθάνομαι ὅτι ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μοὶ ζητῇ λόγον τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐντολῶν του, δι' ἧς τὴν ἀκρίβειαν ἀναγνωρίζω ὅτι κατὰ μέρος εὐθύνομαι.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν θέσιν μὲν, ἤθελον αὐτὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σταδίου, ὅθεν ἡ Αὐλὴ καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι θὰ ἠδύναντο ἀπὸ εὐρέος ἐξώστου νὰ ἐπιβλέπωσι τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μυριάδας τῶν περικαθημένων θεατῶν. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁμολογῶ τὸ πρῶτόν μου σφάλμα δι' ὃ εὐθύνομαι. Ἀπῆλθον ὁ ἴδιος εἰς τὴν κορυφὴν

τοῦ Σταδίου, εἶδον ἐκεῖ εὐρεῖς ἀγρούς, καταλληλοτάτους διὰ τὸ κατὰστημα, καὶ ἠρώτησα περὶ τῆς τιμῆς των. Ὅτε ὁμως ὡς τιμὴ τοῦ χωρίου μοι ἐζητήθησαν ἐννέα χιλιάδες δραχμῶν, κάκιστα ποιῶν καὶ τὸ μέλλον μὴ προῖδων, ἀπέσχον τῆς ἀγορᾶς, διότι δὲν ἤθελον ὁ δωρητὴς νὰ ἐπιφορτισθῇ διὰ τοιαύτης δαπάνης, ὅτε ἡλπίζον ὅτι τοὺς ἀφόρους ἐκείνους ἀγρούς ἡδύνατο τότε νὰ ἔχῃ ἀντὶ διςχιλίων δραχμῶν.

Πλὴν δὲ τούτου ἔπραξα τότε συγχρόνως καὶ ἄλλο, δι' ὃ ἴσως δικαιούται νὰ μοι ζητήσῃ λόγον, ἂν τὰς πράξεις ἡμῶν ἐπιβλέπῃ, τὸ πνεῦμα τοῦ Ζάππα, ὃ ὁμως τότε ἐγὼ ὀρθὸν ἐνόμισα. Φρονῶν ὅτι, ἀφ' οὗτοῦ ἡ ὑπόθεσις περιῆλθεν εἰς φάσιν ἀπαιτούσαν μόνον ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν, ὑπεξέφευγε πλεον τὴν δικαιοδοσίαν μου ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ἀνέθηκα αὐτὴν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν, καὶ παρ' αὐτῷ συνέστη Ἐπιτροπὴ πρὸς διεξαγωγὴν αὐτῆς. Εἰς αὐτὸ δ' ἔπεμψα πάντα τὰ αὐτὴν ἀφορῶντα ἐπίσημα ἐγγράφα, ὡς καὶ πάσας τὰς πρὸς ἐμὲ ἰδιωτικὰς τοῦ Ζάππα ἐπιστολάς, αἵτινες ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ σώζονται, καὶ ἂν ἀναζητηθῶσι θέλουσιν εὐρεθῇ εἰς τὰ ὑπουργικὰ ἀρχεῖα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ἄν ὁμως ἀνευρεθῶσιν, θέλει, νομίζω, καταστῇ προφανές, ὅτι ἡ πρόθεσις τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ εὐεργέτου διεστράφη, παρεννοηθεῖσα. Ὡς πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ καταστήματος, ἀληθές ὅτι ὁ δωρητὴς περιγράφει αὐτὴν ἐν τῇ διαθήκῃ του διὰ τινων λέξεων, ἀλλ' ἤκιστα ὠρισμένων καὶ οὐδεμίαν ἐχουσῶν ἀξίωσιν τεχνικὴν· τὸ δ' αὐτὰς ἀκριβέστατα ὀρίζον ἐστὶν ἡ ἢ ἐκφράζει ἀξίωσις τοῦ « νὰ κτισθῇ τὸ κατάστημα τῶν Ὀλυμπίων, μετὰ τοῦ σταδίου αὐτοῦ, κατὰ τὸ σχέδιον ὃ μοι εἶχε στείλει, καὶ οὐ εἶχεν ὁ ἴδιος ἐκεῖ τὸ παρόμοιον ».

Τὸ σχέδιον λοιπὸν τοῦτο, οὐ τὸ ἐν ἀντίγραφον πρέπει νὰ συνοδεύῃ τὴν διαθήκην, καὶ τὸ ἄλλο νὰ εὐρίσκηται εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, εἰς ἃ ἐγὼ τὸ ἔπεμψα, ἐστὶν αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ συνέταξεν ὁ K. Boulanger, ἐν συνεννοήσῃ μετ' ἐμοῦ καὶ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας μου. Εἶχε δὲ τοῦτο, καὶ ὅστις ἀναδιφῇ εἰς τὰ ἀρχεῖα, θέλει εὐρεῖ ὅτι ἔχει τὸ σχῆμα ἀρχαίου θεάτρου· ὁ εἰσερχόμενος δηλαδὴ εἰς αὐτό, εὐρίσκειται εἰς ἡμικύκλιον (ἔστω καὶ κύκλον) ὡς τὴν ἀρχαίαν θυμέλην, ἀφ' οὗ ἀκτίνες, ὡς αἱ ἀρχαῖαι πάροδοι, (οὐχὶ ἀναγκαίως τρεῖς, ἀλλ' ὅσας ὁ χώρος ἐπιδέχεται), αὐταὶ αἱ στοαὶ αἱ πρὸς ἐκθεσιν, χωροῦσι μέχρι δευτέρας, πολὺ εὐρυτέρας ἡμικυκλίου στοᾶς· ὥστε ὁ εἰσιὼν εἶχεν ἀμέσως καὶ δι' ἐνὸς βλέμματος ὑπ' ὅψει του πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἐκθεσιν, διηρημένην εἰς τὰς ἀκτινοειδεῖς ἐκείνας στοὰς καὶ εἰς τὸ πρὸς ὃ ἦγον μέγα ἡμικύκλιον. Ὄριζετο δὲ ῥητῶς ἐν τῇ συνοδευ-

οῦσῃ τὸ σχέδιον σημειῶσαι, ὅτι ὁφέποτε ἡ ἐθνικὴ ἀνάπτυξις ἤθελεν ἀπαιτήσῃ μείζονα χώρον ἐκθέσεως, ὀπίσω τοῦ πρώτου ἡμικυκλίου θὰ ὑποδομεῖτο καὶ δεύτερον, μετ' ἐπεκτάσεως τῶν παρόδων καὶ παρενθέσεως καὶ ἄλλων, ὡς εἰς τὰς ἀρχαίας κερκίδας· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν παρόδων διαστήματα θὰ ἔμενον ὑπαιθρα, διὰ τὰς γεωργικὰς ἐκθέσεις, τὰς τῶν ἐργαλείων κτλ.

Καὶ τοιοῦτο μὲν ἐν γένει ἦν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον, εἰς ὃ παραπέμπει καὶ ἡ διαθήκη. Κατὰ τὸ 1866 δὲ ἦλθε πρὸς ἐμὲ χαρὰς πλήρης ὁ K. Boulanger, καὶ μοι ἐπέδειξε τὸ σχέδιον τῆς πρώτης ποτὲ τελεσθείσης παγκοσμίου ἐκθέσεως, τῆς τῶν Παρισίων, κατὰ τὸ 1867, ἐντελῶς δικαιολογοῦν τὸ ἡμέτερον, διότι, εἰ καὶ ἐκείνη ὄφειλε νὰ ἦ ἀπειράκις μείζων, ἐπενοήθη αὐτὸ καὶ διεγράφη ἐντελῶς ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων μετὰ τοῦ ἡμετέρου.

Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον κατάστημα, τὸ ἤδη περατωθὲν, καί, ὡς ἀναγινώσκω, ἔτοιμον νὰ παραδοθῇ, ἀνταποκρίνεται μὲν ἴσως εἰς τὰς λέξεις τῆς διαθήκης, ἀλλ' οὐδόλως εἰς τὸν νοῦν αὐτῆς, δηλαδὴ εἰς τὸ σχέδιον ὃ ἐκείνη ἐνόει, καὶ ρητῶς ἔλεγεν ὅτι θέλει νὰ καθιερώσῃ, καὶ ὅσον καὶ ἂν κριθῇ ἴσως ἐκείνου ὠραιότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, εἶναι ὁμως ἐντελῶς ἄλλο, καὶ οὐδόλως εἰς τὸν σκοπὸν ἐκείνου ἀνταποκρινόμενον. Κατ' ἐκεῖνο ἐπρόκειτο, ὡς ἐρρέθη, ὁ εἰσερχόμενος, ὡς ἐκ κέντρου, νὰ ἔχῃ διὰ μιᾶς σχεδὸν πᾶσαν τὴν ἐκθεσιν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τὰ ἀπώτατα αὐτῆς σημεία νὰ τῷ ὦσιν εὐθὺς προσιτά· τοῦ δὲ οἰκοδομηθέντος ὅλως ἄλλως φαίνεται ὢν ὁ σκοπός. Οὐχὶ κατὰ τὴν εἴσοδον, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ ἔχει κύκλον φρεατοειδῆ, οὐ πρὸς τὸ παρὸν δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ἄλλον σκοπὸν, εἰμὴ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μὴ ἀκριβοῦς ἐκφράσεως τῆς διαθήκης, καὶ μὴ δεόντως ἀνταποκρινόμενης πρὸς τὸ σχέδιον ὃ ἡ διαθήκη παραδέχεται καὶ καθιεροῖ· καὶ ἔχει μὲν πλὴν τῆς εἰσόδου καὶ τρεῖς ἄλλας θύρας, ἀλλ' αὗται φέρουσιν εἰς αἰθούσας, οὐχὶ εἰς παρόδους, οὐδεμίαν χορηγοῦσαι ἄποψιν εἴτε γενικὴν εἴτε μερικὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐκθέσεως, καὶ τόσον ὀλιγώτερον, καθ' ὅσον ἐπιπροσθοῦσι κίονες μεγαλοπρεπεῖς. Ὅπίσω δὲ τινων εὐρυχωρῶν αἰθουσῶν, ὅλως ξένων εἰς τὴν ἀμφιθεατροειδῆ διασκευὴν τοῦ σχεδίου, ἔπεται μακροτάτη πάροδος ἡμικυκλική, καὶ αὕτη πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς λέξεως μάλλον ἢ τῆς ἐννοίας τῆς διαθήκης, καὶ φαινόμενη κυρίως ὅτι σκοπεῖ τὴν ἀπόκρυψιν τῶν ἐκθεμάτων ἀπὸ 10 εἰς δέκα βήματα, ἐνῷ ἂν ἡ στοὰ ἦν εὐθύγραμμος, θὰ ἐφάνετο αὐτὴ καὶ πᾶσα διὰ μιᾶς.

Καὶ ναὶ μὲν δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὑπ' ἀρίστων καλλιτεχνῶν ἀνεγερθὲν, τὸ οἰκοδόμημα ἐστὶν ἄριστον ὑπ' ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν· ἀλλ' ὡς

πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἰδρύθη, τὸ νομίζω, καὶ ὡς πρὸς τὸ πρότυπον ὃ ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ, τὸ λέγω παντάπασιν ἐσφαλμένον, εἰ καὶ ἐμπρέπει εἰς πλῆθος, ἐν ὅλοις περὶ τοὺς 80 νομίζω μαρμαρίνους κίονας ἰωνικοὺς καὶ κορινθιακοὺς καὶ μονολίθους Ἑρμᾶς· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τινές, οἱ πλεῖστοι τῶν κίωνων τούτων παρακωλύουσι τὴν κοινωνίαν, ἐν ἄλλοις καὶ οἱ ἐμπρὸς καὶ οἱ ὀπίσω τῆς κυρίας εἰσόδου, ἦτις καὶ αὕτη ἐστὶν ἀκατανοήτως στενὴ διὰ τὴν συρροὴν τῶν μελλόντων νὰ εἰσέρχωνται καὶ νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῶν ἐκθέσεων, ἐκτὸς τούτου τὰ ἐπιδεικτικὰ καὶ πολυδάπανα ταῦτα κοσμήματα κατεσκευάσθησαν ἄντικρυς παρὰ τὴν ῥητὴν πρόθεσιν τοῦ ἰδρυτοῦ, οἷα ἐκφράζεται ἐν τῇ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῇ του, τῇ ἀποτεθείσῃ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν, καὶ δι' ἧς ἀπῆλθαι ἀπλότητα καὶ ματαίων κοσμημάτων ἀποφυγὴν. Καὶ ἂν μὲν πρὸς τὰς τοιαύτας κοσμήσεις ἐζητήθη καὶ ἐλήφθη ἡ ἄδεια τοῦ Κ. Κωνστ. Ζάππα, τὸ ἀγνοῶ, καὶ ἤθελον τὸ λυπηθῆ, διότι καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ πανταχοῦ φρονῶ ὅτι τὰ χρήσιμα ἔργα πρέπει νὰ προηγῶνται ματαίων ἐπιδείξεων· ἂν δ' οἱ ἐπιμεληθέντες τῆς οἰκοδομῆς ἔλαβον αὐτογνωμόνως ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Εὐ. Ζάππα τὰ διὰ τὴν παρέλκουσαν ταύτην μεγάλην δαπάνην, τότε ὀφείλω νὰ εἰπῶ ὅτι ἐξ ἀγνοίας πάντῃ τῶν προθέσεων του, οἱ ἐκφράζονται ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὐτοῦ τοῖς ἐν τοῖς ἀρχείοις, παρέβησαν αὐτὰς ἐντελῶς.

Ἐν γένει τὸ ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ δεκτὸν γενόμενον σχέδιον, ἀφελές ἀλλ' εὐρύχωρον, ἔχον μόνον τὰς παρόδους καὶ τὰς ἡμικυκλικὰς στοάς ὑπαρόφους, θὰ ἔμενεν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ὑπ' ἐκείνου ἐγκριθέντος καὶ κυρωθέντος προϋπολογισμοῦ, καὶ θὰ ἦν ἀσυγκρίτως οἰκονομικώτερον τοῦ ἡδὴ περατωθέντος οἰκοδομήματος, ἔχοντος καὶ ἄνω ὄροφον μετὰ ταπεινῶν δωματίων, εἰς πᾶν ἄλλο προσφόρων ἢ εἰς ἐκθεσιν. Ὁ δ' Εὐαγγέλης Ζάππας εἶχε προσέτι προῖδε καὶ ὀρίσει τὴν χρῆσιν τῶν εἰσοδημάτων τῆς περιουσίας του, ὅσα ἤθελον περισσεύει ἐκ τῆς δαπάνης τῶν τετραετηρικῶν ἐκθέσεων. Εἶχεν ἀποφασίσει ὅτι μεθ' ἐκάστην ἐκθεσιν τὸ κατάστημα, ὃ ἐχρησίμευσεν ἐπὶ ἓνα μῆνα, δὲν θὰ ἔμενεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη κενὸν καὶ ἄχρηστον, ἀλλὰ θὰ μετεβάλλετο εἰς σχολεῖον, ἐν τῶν χρησιμωτάτων διὰ τὴν ἐθνικὴν πρόοδον. Ἐκ τῶν ἐκθετῶν οἱ πρῶτοι βραβεύομενοι, μέχρις ὠρισμένου ἀριθμοῦ, θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐκθέσεως, νὰ κατατάσσωνται εἰς αὐτὸ πρὸς τελειοποίησιν τῆς βιομηχανίας ἣν μετέρχονται, μετὰ καλουμένων ἐξ Εὐρώπης πρὸς τοῦτο διακεκριμένων διδασκάλων ἢ ἐργοστασιαρχῶν, εἰς ἀριθμὸν ἀνάλογον τῶν ὑφισταμένων πόρων. Οὕτως ἐντὸς τῶν τεσσάρων ἐτῶν, μεταξὺ δύο ἐκ-

θέσεων, πολλὰ τῶν ἐγχωρίων βιομηχανιῶν δύνανται νὰ τελειοποιῶνται, διότι καλοὶ τεχνῖται καὶ βραβευθέντες ὀλίγους μόνον θὰ χρειάζονται μῆνας ἵνα ἐκμάθωσιν ὅ,τι τοὺς ἐλλείπει, ὥστε καὶ ἱκανοὶ νὰ ὦσι καὶ τοῖς λοιποῖς ὁμοτέχνου αὐτῶν τὰς βελτιώσεις ἃς ἔμαθον νὰ διδάσκωσι, καὶ διὰ τῆς καλλιτέρας παραγωγῆς καὶ ἑαυτῶν καὶ τοῦ τόπου τὰ εἰσοδήματα νὰ αὐξάνωσι. Τοῦτο τῷ ὄντι δὲν λέγεται ἀκριβῶς ἐν τῇ διαθήκῃ, ἔνθα λόγος γίνεται ὅπως οἱ βιομήχανοι «ἀποπερατῶσι τὰς ἐλλείψεις των βαθμὸν» εἰς τὰ σχολεῖα καὶ μηχανὰς τῆς Εὐρώπης,» ὅπου τὸ «τῆς Εὐρώπης» καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ ἀλληλογραφίαν, καὶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 17 τοῦ ἀπὸ 19 Αὐγ. 1858 Β. Διατάγματος καὶ ὀρθὸν εἶναι καὶ εὐλογον ν' ἀποδοθῇ μόνον εἰς τὰς μηχανὰς (εὐρωπαϊκὰς μηχανὰς) καὶ οὐχὶ εἰς τὰ σχολεῖα, ἀσυγκρίτως εὐκολωτέρου καὶ ὀλιγοδαπανωτέρου ὄντος, ὅτε πρόκειται περὶ πρακτικοῦ τινος κλάδου βιομηχανίας, νὰ μετακαλῆται ἐνταῦθα ἐπ' ὀλίγους μῆνας ξένος τις ἐμπειροτέχνης, παρὰ νὰ στέλλωνται εἰς τὴν Εὐρώπην πολλοὶ τεχνῖται Ἑλληνες, καὶ πιθανῶς ἐπὶ χρόνον πολὺν.

Ἄν τὸ κατάστημα ἦν διηρημένον εἰς ἃς εἴπομεν ἄνω εὐπρεπεῖς ἀλλ' ἀφελεῖς στοάς καὶ παρόδους, εὐκολώτατον θὰ ἦτον μετὰ τὴν ἐνὸς μηνὸς ἐκθεσιν, νὰ διηροῦντο αὐταὶ διὰ ξυλίνων διατελισμάτων ἐπὶ τέσσαρα ἔτη εἰς διάφορα ἐργοστάσια τοῦ τοσοῦτον πρακτικοῦ σχολείου τῆς τελειοποιήσεως, ἐνῷ ἡδὴ τὸ κατ' ἐμὲ καὶ δὲν βλέπω ποῦ ταῦτα δύνανται νὰ διατεθῶσι μεταξὺ τῶν καταγλύφων κίωνων καὶ τῶν Ἑρμῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο τι ἀνέγνω ἐσχάτως δυσνόητον δι' ἐμὲ, ὅτι παρὰ τὸ κατάστημα τῆς ἐκθέσεως ἐτοιμάζεται νὰ οἰκοδομηθῇ... θεάτρον! Καὶ καὶ μὲν ἐχάρην ἀκούσας ὅτι τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐζητήθη παρ' ἀρχιτέκτονος, ἐπὶ φιλοκαλίᾳ καὶ κρίσει διακρινομένου, τοῦ πεπαιδευμένου Κ. Δορπφέλδ, καὶ μάλιστα ὅτι τὸ δοθὲν ὑπ' αὐτοῦ συνάδει πρὸς ἣν ἀρτίως εἶχον καὶ αὐτὸς προτείνει, προκειμένου περὶ τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου, ἰδέαν κοίλου ὑπαίθρου, καὶ μόνον εἰς τινὰς περιστάσεις καλυπτομένου. Ἄλλὰ θεάτρον παρὰ τῷ καταστήματι τῶν ἐκθέσεων πρὸς τί; Ἐρωτῶ τοῦτο διότι τὸ ἀγνοῶ. Ἄν ὁ ἐπὶ πατριωτισμῷ ἐφάμιλλος τοῦ ἐξαδέλφου του Κ. Κωνστ. Ζάππας ἀπεφασίσεν ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας, ἧς οὐχ ἦττον ἢ ἐκεῖνος γενναιοτάτην ποιεῖται χρῆσιν, νὰ ἰδρύσῃ ἐν Ἀθήναις ἐθνικὸν θεάτρον, καὶ ἠθέλησε νὰ κτίσῃ αὐτὸ παρὰ τῷ ἰδρύματι τοῦ μεγαλεπήβολου του συγγενοῦς, ἵνα πλησίον ἀλλήλων συμβαδίζωσιν ἡ ὕλική καὶ ἡ διανοητικὴ πρόοδος, ἀγαθὴ τύχη! τὸ πανελλήνιον πρέπει νὰ ἐπικροτήσῃ, καὶ δὲν μᾶς

μένει ἢ νὰ εὐχρηθῶμεν τὸ θέατρον τοῦτο ν' ἀνεγερθῇ ἄξιον τοῦ σκοποῦ του, οὐχὶ μὲν μετὰ περιττῶν ἐξωτερικῶν κοσμημάτων, ἀλλὰ κατὰ διαστάσεις, ἐσωτερικὴν διάταξιν καὶ διασκευὴν ἀνταξίως τῶν ἀριστουργημάτων, ἃ πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι καλλιεργούμενη θέλει παραγάγει ἢ φιλολογία ἡμῶν.

Ἄν ὅμως τοῦτο οὕτω δὲν ἔχῃ, καὶ τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ θεάτρου τούτου, μεγάλου ἢ μικροῦ, διότι ἀγνοῶ τὰ καθ' ἑκάστα, ἐλήφθησαν ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, ὧν εἶδομεν τίς κατὰ τὴν θέλησίν του καὶ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ὤφειλε νὰ ᾖ ὁ προορισμός, τότε ἀπορῶ πῶς τοῦτο ἀπεφασίσθη ἐντελῶς παρὰ τὰς διατάξεις τοῦ διαθέτου, καὶ ἀνευ ἔχρους ἀνάγκης, διότι κατὰ τὴν διαθήκην του καὶ κατὰ πάσαν τὴν μετ' ἐμοῦ ἀλληλογραφίαν του, ἀπαξ κατὰ τετραετίαν πρόκειται νὰ γίνηται ἡ ἐκθεσις, μηνιαίαν διάρκειαν ἔχουσα· κατ' αὐτῆς δὲ μίαν ἐσπέραν, τὴν τῆς τελευταίας Κυριακῆς, πρόκειται νὰ τελεῖται δραματικὸς διαγωνισμός, δηλαδή νὰ διδάσκηται ἀπὸ σκηνῆς ἐν δράμα, ὃ ἤθελεν ἀριστεύσει ἐν διαγωνισμῷ. Λοιπὸν διὰ μίαν παράστασιν γινομένην ἑκάστον τέταρτον ἔτος, ἤθελεν οἰκοδομηθῇ ἰδιαίτερον θέατρον εἰς πόλιν ἔχουσαν ἤδη τρία ἢ τέσσαρα θέατρα, καὶ μέλλουσιν ἴσως νὰ ἔχῃ καὶ περισσότερα; Ἄν δ' ἡ πρόθεσις εἶναι, μετὰ τὴν μόνον ἐκείνην ἡμέραν, τὸν λοιπὸν χρόνον τῆς τετραετίας νὰ ἐνοικιάζεται τοῦτο τὸ θέατρον, θὰ ἦν τοῦτο ἐπιχειρήσεις κερδοσκοπικῆ, μὴ ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ ὑπαγορευομένη, καὶ ἐπιβαρύνουσα, ἴσως διακινδυνεύουσα χρήματα ὧν εἶδομεν ἀνωτέρω πόσον ἐθνωφελὲς πρόκειται ἡ χρῆσις.

Δὲν εἰξεύρω ἂν ἡ ἐκφρασις τῆς διαθήκης (ἐν ἄρθρ. 6') «τὸ κατὰστημα τῶν Ὀλυμπίων μετὰ τοῦ σταδίου αὐτοῦ» δὲν ἔδωκεν ἴσως ἀφορμὴν νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ὁ Κ. Ζάππας διὰ τῆς λέξεως σταδίου ἐνόει θέατρον, καὶ ἤθελε νὰ προσθήσῃ τοιοῦτο εἰς τὸ ἱδρυμὰ του διὰ τὴν μόνον ἐκείνην παράστασιν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἐντελῶς ἀνυπόστατον. Ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ὁ Κ. Ζάππας ἐν τῷ πατριωτικῷ του ἐνθουσιασμῷ εἶχε παραδεχθῇ καὶ τὴν διὰ λιθίνων ἐδωλίων, ἀντὶ 200, 000 δρ. ἐπίστρωσιν τῶν κλιτύων τοῦ σταδίου, καὶ τοῦτο αἰνίττεται ἐν τῇ διαθήκῃ του. Καὶ καὶ μὲν καὶ τοῦτο, διὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦλάχιστον ἀπαξ κατὰ τετραετίαν θὰ ἐχρησίμευε μόνον. Ἀλλ' ἄξιον τοῦ εὐγενοῦς νοῦς τοῦ Ζάππα ἦτον διὰ μεγάλης δαπάνης ν' ἀνεγείρῃ, ὡς ἐγκαύχημα τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Στάδιον οἷον ἦν ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, καὶ βεβαίως μεταξὺ τῶν δύο ἐκθέσεων ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας δημοτικὰς ἐορτάς, δι' ἃς δὲν ὑπάρχει ἄλλο δεύτερον τοιοῦτο χωρίον, ὡς ὑπάρχουσι πολλὰ θέατρα.

Ἄν δὲ τὰ χρήματα διὰ τὸ θέατρον τοῦτο, οὐ δὲν ἐννοῶ τὴν ἀνάγκην προκειμένου νὰ οἰκοδομηθῇ ἄλλο ἐθνικόν, οὐδὲ τὴν σχέσιν μετὰ τοῦ ἱδρυματος τῆς ἐκθέσεως, καὶ προσέτι καὶ τὰ δαπανηθέντα καθ' ὑπέρβασιν τοῦ προϋπολογισμοῦ πρὸς πολυτελεῖ κόσμησιν τοῦ ἱδρυματος τοῦτου ἐλήφθησαν ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον μὴ τελέσεως τῆς ἐκθέσεως, δύναται νὰ ἐρωτηθῇ πλὴν ἄλλων καὶ διατὶ ἡ ἐκθεσις δὲν ἐτελέσθη εἰς τὸ ἀρχαῖον προσωρινὸν κατὰστημα ὅτι ἦλθεν ἡ προθεσμία της καὶ διὰ τῶν πόρων τούτων ἀφ' οὗτο κυρωθείσης τῆς διαθήκης ἦσαν διαθέσιμοι.

Ταῦτα ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσεχοῦς ἐκθέσεως ἐνόμισα καθήκον μου νὰ εἰπῶ, καθ' ὃ ἐξ ἀρχῆς καὶ συνευθυνόμενος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διὰ τὴν σύμπραξιν, ἣν παρ' ἐμοῦ εἶχεν ἀπαιτήσῃ ὁ αἰδιδίμος Εὐαγγέλης Ζάππας.

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΣΤΡΕΒΛΩΘΕΙΣΑ ΥΠΑΡΕΙΣ

Διήγημα.

[Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τοῦ Rudolph Lindau]

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ἄ' Ἐγεννήθη ἐκ πλουσίων γονέων, οἵτινες μετὰ ἡγάπων περιπαθῶς καὶ μ' ἄφινον ἐντελῶς ἐλεύθερον νὰ κάμνω ἢ νὰ μὴ κάμνω, ὅ,τι ἤθελον· ἡ νεότης μου ὑπῆρξεν εὐτυχής, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν δὲν ἔμαθον πολλὰ πράγματα. Οἱ γονεῖς μου εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ μοῦ δώσουν ἐκτακτὸν ἀνατροφὴν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ μὲ στείλουν πρὸς τοῦτο εἰς τὸ σχολεῖον, ἐμίσθωσαν ἀκριβῶς διαφόρους οἰκοδιδασκάλους, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὴν ἐπαρκῆ παιδαγωγίαν πολὺ βραδέως προώδευσα. Εὐτυχῶς εἶχα λαμπρὰν μνήμην, δὲν ἤμην φυγόπονος, καὶ κατῴρθωσα τέλος πάντων, ὅτε ἔγινε αἰκοσιδύο ἐτῶν, νὰ δώσω μὲ κόπους καὶ βάσανα τὰς ἀπολυτηρίους μου ἐξετάσεις καὶ νὰ μεταβῶ μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πανεπιστήμιον. Ἐκεῖ ἐσπούδασα κατ' ἀρχὰς φιλοσοφίαν καὶ ἱστορίαν. Ἡ τύχη τὸ ἔφερε νὰ κατοικήσω εἰς μίαν παλαιὰν οἰκίαν, ὅπου πρὸ διακοσίων ἐτῶν καὶ πλέον εἶχε ζῆσει διάσημός τις σοφός. Τὸ ὄνομα τοῦ ἥτο γραμμένον με κεφαλαῖα γράμματα ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σπουδαστηρίου μου, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν τὴν ἔβλεπον πάντοτε, ὡς ἰσχυρὸν ἐπέστροφον εἰς τὴν κατοικίαν μου. Τί παράδοξον, ὅτι ἤρχισεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος νὰ κινή τὸ ἐνδιαφέρον μου! Ἦρχισα νὰ ἐπισκέπτομαι τὴν βιβλιοθήκην καὶ νὰ μελετῶ τὴν βιογραφίαν του. Εἰς τοῦτο δὲ ἀσχολούμενος, εὗρον ἐν παλαιῷ κιτρινισμένῳ βιβλίῳ, ἀπὸ